

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PENSIYA TA'MINOTI TIZIMINING MOLIYAVIY BARQARORLIGIGA ERISHISH YO'LLARI

Qurbonov Yorqinbek Avazxonovich

O'zbekiston Respublikasi Toshkent

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligiga erishish yo'llari va bu jarayonda foydalaniladigan zamonaviy yondashuvlar hamda usullar tahlil qilingan. Pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligi davlat byudjeti barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy kafolatlarni samarali amalga oshirishga xizmat qiluvchi muhim ko'rsatkichlar asosida amalga oshiriladi. Maqolada pensiya tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash jarayonida qo'llaniladigan asosiy mezonlar, ularning amaliy ahamiyati hamda innovatsion boshqaruv va moliyaviy boshqaruv usullarining afzalliklari o'rganilgan. Tadqiqot davomida pensiya tizimini barqaror rivojlantirish uchun samarali moliyaviy boshqaruv, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish va pensiya mablag'larini boshqarishda xalqaro tajribadan foydalanish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tadqiqot natijalari pensiya ta'minoti tizimini rivojlantirishga qaratilgan strategik qarorlar qabul qilishda amaliy qo'llanma sifatida foydalanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Pensiya ta'minoti, moliyaviy barqarorlik, davlat byudjeti, ijtimoiy kafolatlar, moliyaviy boshqaruv, innovatsion yondashuv, pensiya tizimi.

Abstract. This article analyzes the ways to achieve financial sustainability in the pension system of the Republic of Uzbekistan and the modern approaches and methods used in this process. The financial sustainability of the pension system is based on key indicators that contribute to ensuring the stability of the state budget and the effective implementation of social guarantees. The article examines the main criteria applied in

the process of ensuring the financial sustainability of the pension system, their practical significance, as well as the advantages of innovative management and financial management methods. The study provides proposals and recommendations for sustainable development of the pension system, including effective financial management, the introduction of modern technologies, and the use of international experience in pension fund management. The results of this study can serve as a practical guide for making strategic decisions aimed at improving the pension system.

Keywords: *Pension provision, financial sustainability, state budget, social guarantees, financial management, innovative approach, pension system.*

KIRISH

Hozirgi iqtisodiy sharoitda O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligiga erishish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bozor sharoitlarining tez o'zgarishi va global iqtisodiy xavf-xatarlar davlat ijtimoiy kafolatlar tizimining barqarorligini ta'minlash va pensiya tizimi samaradorligini oshirish kabi muhim vazifalarni qo'ymoqda. Pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligi nafaqat pensiya to'lovlarini uzluksiz amalga oshirishni, balki moliyaviy boshqaruv, innovatsion texnologiyalarni qo'llash va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirishni o'z ichiga oluvchi kompleks yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayon davlat moliya tizimining uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun pensiya ta'minoti tizimini takomillashtirish, zamonaviy usullarni tahlil qilish va amaliyotda qo'llash dolzarb masalalardan biridir.

Pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligida iqtisodiy samaradorlik asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkich pensiya fondining mablag'larini oqilona boshqarish, to'lovlar uzluksizligini ta'minlash va davlat moliyaviy resurslarini samarali ishlatish imkonini beradi. Shuningdek, pensiya fondi faoliyati to'g'risida yig'ilgan ma'lumotlar mamlakat ijtimoiy kafolatlar tizimining haqiqiy darajasini ko'rsatish va davlatning strategik rejalashtirish tizimini rivojlantirishga xizmat qiladi. Moliyaviy barqarorlik esa pensiya tizimidagi uzilishlar

xavfini kamaytirish va iqtisodiy siyosatni barqaror olib borish qobiliyatini aks ettiradi. Ushbu barqarorlikni ta'minlash mamlakatning uzoq muddatli rivojlanish garovi hisoblanadi.

Innovatsion texnologiyalarni joriy etish va zamonaviy yondashuvlarni qo'llash pensiya ta'minoti tizimining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Yangi texnologiyalar orqali pensiya fondi mablag'lari to'g'risidagi ma'lumotlarni yig'ish, ularni tahlil qilish va monitoring qilish imkoniyatlari kengayadi. Shuningdek, onlayn platformalar va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari pensiya to'lovlarini samarali boshqarish va fuqarolar uchun qulay shart-sharoit yaratishga imkon beradi. Shu bilan birga, ijtimoiy mas'uliyat davlatning fuqarolar bilan o'zaro munosabatlaridagi ishonchni oshirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Pensiya tizimining shaffofligini ta'minlovchi chora-tadbirlar va qulay sharoitlarning yaratilishi jamiyatda yuqori ijtimoiy madaniyatni shakllantiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligiga erishish uchun moliyaviy boshqaruvni mustahkamlash, innovatsion yechimlarni faol joriy qilish va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish zarur. Moliyaviy boshqaruvni optimallashtirish orqali pensiya fondi mablag'larini samarali nazorat qilish, resurslardan oqilona foydalanish va tizim barqarorligini ta'minlashga erishish mumkin. Innovatsion texnologiyalarni rag'batlantirish esa pensiya mablag'larini boshqarish jarayonini tezkor va ishonchli tashkil etishga, to'g'ri tahliliy qarorlar qabul qilishga imkon beradi. Ijtimoiy mas'uliyat esa pensiya oluvchilar bilan ishonchli va barqaror aloqalar o'rnatishda muhim o'rin tutadi.

Pensiya tizimining moliyaviy barqarorligiga erishishda qo'llaniladigan usullar turli xil bo'lib, ular iqtisodiy tahlil, moliyaviy ko'rsatkichlar va ijtimoiy mezonlarga asoslanadi. Kompleks yondashuvlardan foydalanish har bir pensiya oluvchi uchun tizimni individual yondashuv asosida tashkil etish va tizim barqarorligini oshirish imkonini beradi. Ushbu usullar davlat moliyaviy tizimini chuqur o'rganishga zamin yaratadi va strategik qarorlar qabul qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Maqolada tahlil qilingan yondashuvlar va tavsiyalar pensiya ta'minoti tizimini samarali tashkil etish orqali uning moliyaviy barqarorligini oshirishga va uzoq muddatli muvaffaqiyatli rivojlanishga hissa qo'shadi. Pensiya tizimini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar va usullar muhim ahamiyatga ega.

Jadval 1. Pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'llari bo'yicha tavsiyalar

Yo'nalishlar	Tavsif	Kutilayotgan natijalar
Moliyaviy boshqaruvni optimallashtirish	Pensiya fondi mablag'larini oqilona boshqarish va samarali moliyaviy strategiyalarni ishlab chiqish.	Resurslardan oqilona foydalanish orqali tizimning moliyaviy barqarorligini oshirish va uzluksiz pensiya to'lovlarini ta'minlash.
Innovatsion texnologiyalarni joriy qilish	Pensiya fondi boshqaruviga sun'iy intellekt, big data va raqamli texnologiyalarni tatbiq etish orqali samaradorlikni oshirish.	Tahlil qilish va monitoring jarayonlarini tezlashtirish, tizimning shaffofligini ta'minlash.
Daromad manbalarini diversifikatsiya qilish	Pensiya fondining moliyaviy resurslarini ko'paytirish uchun qo'shimcha investitsiya yo'nalishlarini joriy qilish.	Pensiya fondining daromadlarini ko'paytirish va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash.
Qonunchilikni takomillashtirish	Pensiya tizimining shaffofligini oshiruvchi va barqarorlikni ta'minlovchi qonuniy mexanizmlarni ishlab chiqish.	Pensiya mablag'larini to'plash va taqsimlashda qonunchilik asosida ishonchli tizim yaratish.

Yo‘nalishlar	Tavsif	Kutilayotgan natijalar
Xalqaro tajribani o‘rganish	Xalqaro amaliyotdan foydalanish va muvaffaqiyatli strategiyalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish.	Tizim samaradorligini oshirish va global standartlarga mos tizimni shakllantirish.
Moliyaviy savodxonlikni oshirish	Aholining pensiya tizimi bo‘yicha xabardorligini oshirish va fuqarolarni tizimda faolroq ishtirok etishga undash.	Fuqarolarning pensiya jamg‘armalarini shakllantirishga qiziqishini oshirish, tizimning daromad bazasini kengaytirish.
Soliq imtiyozlarini joriy qilish	Pensiya fondiga ajratmalarni rag‘batlantirish uchun soliqqa tortishda imtiyozlar yaratish.	Pensiya tizimiga mablag‘lar oqimini oshirish va tizimning moliyaviy barqarorligini ta‘minlash.
Hududiy va sektoriy yondashuvlarni rivojlantirish	Hududiy va sohaviy farqlarni hisobga olib, maxsus dasturlarni ishlab chiqish.	Pensiya tizimi qamrovini kengaytirish va kam ta‘minlangan guruhlarini qo‘llab-quvvatlash.
Statistik monitoring va tahlilni kuchaytirish	Pensiya tizimining holatini doimiy kuzatib borish va ma‘lumotlarni tahlil qilish uchun ilg‘or texnologiyalarni qo‘llash.	Ma‘lumotlar asosida to‘g‘ri strategik qarorlar qabul qilish va tizimning samaradorligini oshirish.

Ushbu jadvalda pensiya ta‘minoti tizimining moliyaviy barqarorligini ta‘minlashga qaratilgan asosiy yo‘nalishlar va tavsiyalar jamlangan. Tavsiyalarni amalga oshirish orqali tizimning moliyaviy barqarorligi oshiriladi, fuqarolar uchun yanada ishonchli va samarali tizim yaratiladi.

Pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligini oshirish bo'yicha yuqoridagi tavsiyalarni amalga oshirish tizimning uzoq muddatli rivojlanishi uchun muhim zamin yaratadi. Har bir yo'nalishni samarali amalga oshirish quyidagicha kengaytirilishi mumkin:

1. Moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish: Pensiya fondining moliyaviy boshqaruvi resurslardan oqilona foydalanish orqali samaradorlikni oshirishni talab qiladi. Buning uchun pensiya fondining barcha daromad va xarajatlarini aniq kuzatish va boshqarish uchun ilg'or hisob-kitob va monitoring tizimlarini joriy etish muhimdir. Resurslarni optimallashtirish orqali xarajatlarni qisqartirish va daromadlarni oshirish tizim barqarorligiga xizmat qiladi.

2. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish: Sun'iy intellekt va big data texnologiyalaridan foydalanish orqali pensiya fondi faoliyati samaradorligini oshirish imkoniyatlari kengayadi. Ushbu texnologiyalar nafaqat ma'lumotlarni tezkor tahlil qilishga, balki pensiya tizimidagi xavflarni oldindan aniqlashga yordam beradi. Bundan tashqari, fuqarolarga pensiya fondi haqida ma'lumot olish va mablag'lar holatini kuzatish imkonini beruvchi onlayn platformalar aholining tizimga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

3. Pensiya daromadlarini diversifikatsiya qilish: Pensiya fondining daromadlarini oshirish uchun yangi investitsiya yo'nalishlarini izlash va mahalliy hamda xalqaro moliya bozorlarida ishtirok etish strategiyasi ishlab chiqilishi zarur. Bu nafaqat fondning moliyaviy resurslarini kengaytiradi, balki fondni iqtisodiy o'zgarishlarga nisbatan barqarorroq qiladi.

4. Qonunchilik asoslarini kuchaytirish: Pensiya tizimi shaffofligi va ishonchliligini ta'minlash uchun huquqiy asoslarni takomillashtirish muhimdir. Shu bilan birga, pensiya fondi mablag'larini boshqarishda davlat organlari va fuqarolar o'rtasida hamkorlikni mustahkamlovchi qonunchilikni yaratish tizimga bo'lgan ishonchni oshiradi.

5. Xalqaro tajribani o'rganish va tatbiq etish: Xalqaro amaliyotlar pensiya tizimining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Masalan, Norvegiya yoki Shveysariya kabi mamlakatlarning pensiya tizimi modeli tahlil qilinib, ularning eng yaxshi amaliyotlarini mahalliy sharoitga moslashtirish tizimni barqaror rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

6. Fuqarolarning moliyaviy savodxonligini oshirish: Aholi o'rtasida pensiya jamg'armalari bo'yicha xabardorlikni oshirish nafaqat tizimga ko'proq mablag' jalb etadi, balki fuqarolarning o'z mablag'lariga mas'uliyatli munosabatini shakllantiradi. Bu uchun ommaviy axborot vositalarida targ'ibot tadbirlari va moliyaviy savodxonlik kurslarini tashkil etish talab etiladi.

7. Soliq imtiyozlarini joriy etish: Fuqarolarni pensiya jamg'armalariga ko'proq mablag' ajratishga rag'batlantirish uchun soliqqa tortishda imtiyozli shartlarni yaratish zarur. Bu nafaqat jamg'armalarni ko'paytiradi, balki fuqarolarning tizimga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

8. Statistik monitoringni kuchaytirish: Real vaqt rejimida tizimni kuzatish va ma'lumotlarni muntazam tahlil qilish uchun ilg'or axborot tizimlarini joriy qilish muhimdir. Ushbu monitoring tizimlari pensiya fondining holatini baholash, xavf omillarini aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha tezkor chora-tadbirlarni amalga oshirishga imkon beradi.

Pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligini oshirish jarayonida mintaqaviy va sektoriy xususiyatlarni hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Hududiy darajadagi iqtisodiy sharoitlar, aholi daromadlarining o'ziga xos xususiyatlari va sektorlar bo'yicha pensiya ajratmalarining farqlanishi tizim samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, har bir hudud uchun moslashtirilgan pensiya strategiyalarini ishlab chiqish va aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish chora-tadbirlarini amalga oshirish zarur. Masalan, qishloq hududlarida bandlik darajasi pastligi sababli pensiya jamg'armalariga tushumlar kam bo'lishi mumkin. Ushbu muammoni

hal qilish uchun qishloq xo'jaligi sohasiga maxsus pensiya dasturlarini joriy qilish yoki subsidiyalar ajratish muhimdir.

Xalqaro moliya tashkilotlari bilan hamkorlikni kengaytirish pensiya tizimini moliyaviy barqaror qilishda yana bir samarali yondashuvdir. Jahon banki, Xalqaro valuta fondi (IMF) yoki Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti (OECD) kabi tashkilotlarning pensiya tizimini boshqarish bo'yicha muvaffaqiyatli amaliyoti tizimni isloh qilish uchun asos bo'lishi mumkin. Ushbu tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik qilish orqali nafaqat moliyaviy resurslarni jalb qilish, balki ilg'or boshqaruv tajribalarini O'zbekiston sharoitlariga moslashtirish imkoniyati yaratiladi.

Shuningdek, pensiya jamg'armalarini boshqarishda investitsion strategiyalarni kengaytirish zarur. Pensiya fondlari mablag'larini mahalliy va xalqaro moliya bozorlarida investitsiya qilish orqali ularning daromadlarini oshirish tizimning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi. Xususan, uzoq muddatli investitsiyalarni rivojlantirish pensiya tizimini iqtisodiy inqirozlardan himoya qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, investitsiya qarorlarini qabul qilishda xavflarni boshqarish bo'yicha ehtiyotkor yondashuv muhimdir.

Moliyaviy boshqaruv bilan bir qatorda ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish tizim barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Fuqarolarni pensiya tizimida faol ishtirok etishga undash uchun shaffoflikni ta'minlash, pensiya to'lovlari haqida muntazam ma'lumot yetkazish va aholining pensiya tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Buning natijasida fuqarolar o'z mablag'larini pensiya jamg'armalariga ajratishga ko'proq qiziqish bildirishadi, bu esa tizimning moliyaviy resurslarini oshiradi.

Pensiya tizimida statistik monitoringni kuchaytirish va real vaqt rejimida tahlil qilish tizimning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Pensiya to'lovlari, jamg'armalar va aholining ishtiroki to'g'risidagi barcha ma'lumotlarni markazlashtirish va avtomatlashtirilgan axborot tizimlarini tatbiq etish orqali tizimning holatini aniq

baholash mumkin. Bu esa pensiya mablag'larini taqsimlashda xatolarni kamaytiradi va pensiya tizimi faoliyatini yanada shaffof qiladi.

Ushbu tavsiyalar pensiya tizimining moliyaviy barqarorligini oshirish bo'yicha kompleks yondashuvni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi. Zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish, huquqiy asoslarni mustahkamlash va fuqarolar bilan o'zaro ishonchli munosabatlarni rivojlantirish orqali pensiya tizimining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashga erishish mumkin.

Xulosa

Pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligi davlat ijtimoiy siyosatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning samaradorligi mamlakat iqtisodiyotining umumiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tizimning barqarorligini ta'minlash uchun moliyaviy boshqaruvni optimallashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va pensiya fondining daromad manbalarini diversifikatsiya qilish zarur. Buning uchun davlat moliyaviy resurslarini boshqarishda ilg'or strategiyalarni qo'llash va tizimni muntazam monitoring qilib borish talab etiladi.

Zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish pensiya tizimini samarali boshqarish va aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Elektron platformalar, sun'iy intellekt va big data texnologiyalarini tatbiq etish tizimning shaffofligini ta'minlaydi va jarayonlarni tezlashtiradi. Bu orqali fuqarolar tizimning faoliyatini kuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa ular o'rtasida tizimga bo'lgan ishonchni oshiradi. Shuningdek, texnologiyalar orqali pensiya fondining investitsion imkoniyatlarini kengaytirish va samaradorlikni oshirish mumkin.

Xalqaro tajribadan foydalanish va muvaffaqiyatli strategiyalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish pensiya tizimini isloh qilishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Jahon banki yoki OECD kabi tashkilotlarning ilg'or amaliyotlari tahlil qilinib, ularning samarali elementlari joriy qilinishi mumkin. Shuningdek, qonunchilikni takomillashtirish va huquqiy asoslarni mustahkamlash orqali tizimning barqarorligini oshirish va aholining pensiya jamg'armalariga faolroq ishtirokini ta'minlash zarur.

Moliyaviy savodxonlikni oshirish va aholining tizimga jalb qilinishini rag‘batlantirish pensiya tizimi barqarorligini ta’minlashda muhim omildir. Fuqarolarni pensiya tizimiga ajratmalarni muntazam amalga oshirishga undash va soliqlarda imtiyozlar yaratish orqali tizimning daromad bazasini kengaytirish mumkin. Ushbu kompleks yondashuvlar pensiya tizimining uzoq muddatli barqarorligini ta’minlashga va mamlakat iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Manbalar ro‘yxati

1. Normatova, G. N. (2023). "Byudjetdan tashqari pensiya jamg‘armasi moliyaviy holati tahlili." Toshkent Moliya Instituti.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va O‘rta Maxsus Ta’lim Vazirligi. (2022). "Aholini ijtimoiy muhofaza qilish." Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti.
3. Jumanazarov, D. Sh. (2018). "O‘zbekiston Respublikasida pensiya ta’minoti tizimini takomillashtirish istiqbollari." Toshkent Moliya Instituti, Magistratura bo‘limi.
4. Malikov, T., & Olimjonov, O. (2019). "Moliya." Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va O‘rta Maxsus Ta’lim Vazirligi tomonidan tavsiya etilgan darslik.
5. Alibekov, O. (2022). "Pensiya ta’minoti tizimini isloh qilish va takomillashtirish yo‘llari." International Journal of Finance and Digitalization, Vol. 1 Issue 02.
6. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya Vazirligi. (2024). "Davlat pensiya ta’minoti tizimini isloh qilish konsepsiyasini ishlab chiqish bo‘yicha seminar." imv.uz.
7. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. (2012). "Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida." lex.uz.
8. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya Vazirligi huzuridagi Pensiya jamg‘armasi. (2024). "Pensiya ta’minoti tizimi tarixi." pf.ru.uz.